

MESTRE DE CAPÇALERA

Escrits essencials d'educació

A càrrec de Toni Giménez i Fajardo

CONILLETES A AMAGAR

Sobre el joc i la joguina

*L'ésser humà només es construeix
com a persona quan juga.
Wilhelm August Fröbel*

*Un ésser humà és madur quan retroba
la seriositat amb què jugava d'infant
Friedrich Nietzsche*

Sobre el joc i el fet de jugar

El joc és conntaural a l'ésser humà. *Homo ludens*, d'una manera o altra sempre juguem, és la manera natural i espontània que tenim d'aprendre¹, i més en la infància perquè és la manera directa que tenim d'atansar-nos al món i captar la realitat. Hi ha qui diu que jugar és perdre el temps. Fals! Es guanya la vida² i desenvolupem habilitats i aprenem conceptes, maneres i estratègies que són bàsiques per a la vida adulta i afrontar els reptes del dia a dia. Educació (*paideia*) i joc (*paidia*) tenen la mateixa arrel: *país* (infant)

L'infant que no juga deixa de ser infant amb tot el que això representa de negatiu per al seu desenvolupament, tant mental com emocional i social. Que un infant jugui és la feina més seriosa que pot realitzar. L'infant converteix en joc qualsevol activitat fins i tot en qualsevol sala d'espera; això és propi de ser infant. Qui ho té en compte, parteix realment de les necessitats educatives dels infants, o sigui no de les necessitats de l'adult (que la majoria de vegades i en la majoria de situacions el farà callar o estar-se quiet), sinó de la veritable naturalesa dels nens i nenes. La seva imaginació, les ganes de descobrir, el seu moviment motriu constant... són les bases per al joc lliure que és la millor manera per aprendre, per fer relacions socials, per conèixer-se i de passar-ho bé.

Jugar significa viure amb molta fantasia. Només esdevenim nosaltres mateixos quan juguem lliurement. Somniar despert també és una forma de jugar, es fantasieja amb objectes reals.³ L'important és el goig, el gaudi del joc, no buscar només la seva funcionalitat. El joc és el lloc imaginari que potencia l'acte creatiu. I el més rellevant seria poder jugar sense necessitat d'arribar enlloc, sense victòria: jugar pel plaer de jugar. Mitjançant el joc i la joguina, l'infant crea un món a la seva mida que va a cavall entre la seva imaginació i el món dels adults. El joc posa en funcionament els aspectes emocionals, cognitius, motòrics i socialitzadors de l'infant i ajuda en la formació de conceptes, situacions, actituds i expectatives. En el joc, l'infant s'expressa, es comunica i aprèn a interioritzar el món que l'envolta i com s'hi ha de relacionar. L'educació ha de partir de l'interès natural de l'infant.⁴ El joc és l'expressió lliure de l'ànima infantil i el seu acte més pur i espiritual.⁵ L'infant descobreix i explora a través del joc.⁶ I el que descobreix per ell mateix ho reté en

el seu interior. Jugar és la gran escola que permet el desenvolupament més gran de l'ésser humà. "Prou de jugar, ara a treballar" diem moltes vegades i treballar significa fer alguna cosa repetitiva, cansada i sovint inútil.

El joc és una activitat lliure que pot fer-se i deixar-se en qualsevol moment, és una evasió alhora que un tot en si mateix, es pot repetir tantes vegades com es vulgui, dona felicitat, és limitat en temps i espai, habitualment comporta moviment físic i l'infant el diferencia absolutament de qualsevol altra activitat

Hi ha el joc solitari: l'infant juga sol i dirigeix la seva activitat aïllada, sense els altres. El joc se centra en ell i per a ell. Tenim el joc en què l'infant juga al costat més que no pas amb els altres. Hi ha el joc associatiu, en què intercanvia amb els altres i el més important és aquest intercanvi. I hi ha el joc cooperatiu en què cada infant té un rol per a aconseguir un resultat final o una meta.⁷

Hi ha habilitats que es poden desenvolupar millor fent un joc que estudiant una lliçó. Jugar és més que entretenir-se o divertir-se, l'important és el que succeeix mentre es juga. Jugar mostra les nostres capacitats imaginatives, creatives, de desinhibició, memòria... El joc mostra la nostra identitat (el jo més profund) i facilita el desenvolupament de la personalitat tot descobrint la realitat i el món que ens envolta.

Quan el joc es planteja només per guanyar perd la seva essència i la seva finalitat, o sigui, conèixer-se i relacionar-se amb els altres perquè es pensa només a guanyar. Si el joc només té com a objectiu final guanyar redueix l'enorme potencial humà a un resultat final efímer i subjectiu que més aviat li va en contra que a favor. Tot el procés, tot el gaudi, tots els valors que hi sorgeixen queden desconsiderats.

S'aprèn interaccionant amb les persones no pas amb una pantalla (televisió, ordinador, tauletes, telèfons mòbils, videojocs...). Res no pot substituir el joc compartit amb amics, companys i família. Davant de les pantalles esdevenim passius, adoptem postures incorrectes, la visió dels ulls es van fent borrosa per mirar de lluny, no ens movem i la ment queda com embafada. Sota el títols "jocs infantils educatius" hi ha més interessos comercials i econòmics que veritables motius pedagògics.

S'ha de tenir en compte amb què i com es juga perquè l'infant crea un món a la seva mida que va a cavall de la seva imaginació i la imitació del món adult. Ens interessa quina imatge del món donen les joguines ja que l'infant construeix el concepte del que l'envolta a partir d'aquí.

És cert que el món que contempla l'infant inclou agressivitat, sexisme, competitivitat però això podem canviar-ho, no perquè és així l'infant ho ha de continuar fent així, com s'hi fos prescrit.

Des del taulel de parxís, que recorda els mandales tibetans de meditació, als jocs de rotlle i de corda que simbolitzen la imitació del moviment dels astres, des del joc de l'oca (aquest animal que dona lloc a un personatge clàssic dels contes infantils anglesos: Mother Goose) al joc d'estels que simbolitza les ànimes que se'n van amunt mentre el cos toca de peus a terra (el cordill esdevé una mena de cordó umbilical, el que els tibetans anomenen cordó de plata que uneix el cos físic amb el cos astral). A Japó i Corea els estels són emprats per espantar els mals esperits i el nostre joc de la xarranca és una escala que uneix el cel i la Terra.

En el fons, hem pres el temps dels infants, els hem buidat de l'acte natural i espontani que és jugar i imaginar i els hem emplenat d'un seguit d'activitats que els aboquen al desencís. Jugar per acte natural és un indicador de què les coses van bé, de que tot es troba en el lloc correcte. Jugar si que és una necessitat educativa pròpia de l'infant. Hem fet infants "multitasca", de vida de zàping (de tot una mica sense res en concret) i, per tant, no és estrany que pateixin falta d'atenció i hiperactivitat.

Sobre les joguines

Tant el joc com la joguina creen un microcosmos personal que és reflex del macrocosmos social. Fins els 6 anys, el joc i la joguina són el veritable llibre de text de l'infant. Tot allò que té relació amb la quotidianitat, la llar, l'entorn, l'estima per la natura i els animals. Ens interessa molt quina imatge donen les joguines, ja que l'infant construirà el concepte del que l'envolta a partir d'aquí. Les joguines han de reflectir els valors que creiem importants per a la societat. Els nens han de poder jugar amb nines, talment com hi ha homes que canvien els bolquers dels seus fills i dones que fan de bombers. Moltes joguines es fan allunyades dels interessos de l'infant i d'una educació acurada. L'oferta, sobretot en l'època de Nadal és immensa: catàlegs de tota mena i anuncis televisius molt ben dissenyats. Viuen una invasió dels jocs de caire electrònic: en especial els que necessiten d'una pantalla, gran o petita, per a jugar-hi. Són joguines de la soledat⁸ Com canalitzem l'agressivitat de l'infant sense que utilitzi joguines bèl·liques? Fent-lo reflexionar que sempre hi ha maneres dialogades de fer les coses i que tot allò que com a fi últim vetlla pel patiment, dolor o mort d'un ésser viu no fa felicitat ningú. Si no comprem una pistola ni una espasa i l'infant juga amb una pistola imaginària que fa amb els dits de la mà, és el mateix? El primer que caldria tenir en compte és que l'infant no necessita joguines, el que necessita és jugar i això ho pot fer (i habitualment ho fa) amb qualsevol objecte i amb la seva imaginació, no cal una joguina concreta.

L'infant necessita interaccionar amb la joguina a molts nivells diferents, no només en allò que li possibilita la joguina, sinó en allò que ell li pot treure com a rendiment. A més simple és la joguina, més joc en traurà l'infant; a més naturals siguin els materials amb què està construïda, més estima cap al món natural (el seu món intern). La joguina més bonica⁹ i més completa és el fang perquè no és res i pot ser-ho tot, tot el que l'infant, amb fantasia i imaginació, vulgui que sigui. Un tren elèctric és un objecte molt bonic però un infant no aconseguirà muntar-lo tot sol i, un cop muntat, no podrà fer res més que mirar com dona voltes. Amb la nina que parla passa el mateix. L'infant que juga amb una nina necessita que la nina jugui amb ell, que digui el que ell vol, que no repeteixi sempre "mama" o faci sempre pipí. El fang, la pilota, el mecano, el "lego"...¹⁰ Perquè una joguina compleixi la seva funció, cal que deixi un espai per a la imaginació de l'infant.¹¹ La participació activa de l'infant és primordial perquè les recepcions sensorials en rebre els estímuls sensorials que provoques les descàrregues neuronals, actives les connexions del seu entorn cel·lular: més val jugar que mirar la televisió. El més important és que l'infant sigui actiu davant d'una joguina. Triem les joguines dels infants com si es tractés del número de les sabates, com si tots fossin iguals.¹²

Algunes consideracions

— En les primeres edats l'infant juga i prou, no fa discriminació per gènere. Això va molt bé perquè aprèn tant del món de l'home com del món de la dona amb els jocs i joguines amb les que juga.

— Hi ha un excés de joguines (tenir-ne moltes no vol dir jugar més, ans al contrari els nens i nenes es dispersen entre tanta oferta) i, curiosament, els nens i nenes tenen poc temps per jugar tenir en compte les hores d'escola, les activitats extraescolars, els deures i les activitats familiars.

— Les joguines que es fan a gran escala no tenen en compte cada infant ni cada comunitat en concret: tothom a fer el mateix!

— Amb les joguines (videojocs inclosos) que serveixen per matar, destruir, fer mal hem de respondre la pregunta; aquest és el món on volem que visquin les nenes i els nens?

— Les joguines massa elaborades no permeten que l'infant hi pugui fer més coses que les preestablertes per la pròpia joguina, acostumen a cansar l'infant i són les primeres que van quedant arraconades.

— En les joguines cal buscar la bellesa, la utilitat cooperativa, l'interès per construir i no pas per destruir i defugir de tot el que engendra agressivitat, enfrontament, lideratge i estereotip social.

— Així com s'ha d'anar en compte amb les joguines bèl·liques, cal anar en compte amb els jocs didàctics i educatius perquè darrere de la màscara de joguines, pretenen "ensenyar" nocions elementals i poden arribar a ser joguines monòtones que s'abandonen amb facilitat.¹³ L'Acadèmia Americana de Pediatria va demanar de no utilitzar pantalles fins els 4 anys i va demanar a Baby Einstein que retirés els seus DVD i productes del mercat (fins i tot demanaven que es tornessin els diners als pares que els havien comprat). Els infants necessiten realitat i mediació humana i un ordinador no pot fer això. S'ha de vigilar molt la programació i limitar absolutament les hores d'exposició a la televisió.

Preguntes per reflexionar

Negar les joguines bèl·liques pot propiciar la seva necessitat?

Contrapregunta: deixem que un infant toqui la planxa calenta o begui d'una ampolla de lleixiu perquè si li prohibim en tindrà la necessitat?

Si no els comprem pistoles però els infants juguen tot imitant una pistola amb els dits de la mà, no és el mateix?

Contrapregunta: és el mateix conduir un cotxe a través d'un vídeo joc, davant d'una pantalla, que fer-ho amb un cotxe real?

Fer jugar amb joguines de nenes als nens (i a l'inrevés) és forçat?

Contrapregunta: estem preparats per acceptar que un home faci "coses de dona" (i a l'inrevés)? És un problema per als infants o és que és un problema per als adults?

Abril 2024.

Trobareu els articles anteriors a l'apartat [Articles](#) de la meva pàgina web.

¹ Com deia Johann Heinrich Pestalozzi.

² Com deia Joan Barril al seu llibre *Condicció de pare*, Barcelona: La Campana, 1997: 189.

³ Sigmund Freud, *La interpretació de los sueños*, Madrid: Planeta-Agostini, 1987: 129.

⁴ Ens propasa Jean-Jacques Rousseau.

⁵ Segons August Fröbel.

⁶ Segons John Dewey.

⁷ Segons Mildred Parten, el 1932.

⁸ Francesco Tonucci, *Cuando los niños dicen basta*, Madrid: Fundación Germán Sánchez Ruipérez, 2003: 34.

⁹ Francesco Tonucci, *L'infant i nosaltres*, Vic: Eumo, 1989: 37.

¹⁰ Francesco Tonucci, *L'infant i nosaltres*, Vic: Eumo, 1989: 37-40.

¹¹ Tal com deia el filòsof i pedagog Rudolf Steiner que fundà la pedagogia Waldorf.

¹² Francesco Tonucci, *L'infant i nosaltres*, Vic: Eumo, 1989: 37.

¹³ Francesco Tonucci, *L'infant i nosaltres*, Vic: Eumo, 1989: 41.